

АГРАРНИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Шестакова П.Ю., Ожелевська Т.С.

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті дається авторське трактування поняття «аграрний ринок». Досліджено тенденції розвитку виробництва за окремими групами сільськогосподарської продукції. Розкриті причини диспропорцій аграрного виробництва. Акцентовано увагу на негативних наслідках монокультурного виробництва агрохолдингів. Визначено стратегічні напрями розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: ринок, аграрний ринок, сільськогосподарська продукція, агрохолдинг.

Постановка проблеми. Однією з головних передумов економічного зростання багатьох країн світу є розвиток і поглиблення зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією. Аграрний сектор України має великий товарний потенціал на сучасному етапі розвитку економіки держави. У кризових ситуаціях ця галузь може суттєво поживавити процес виходу з економічної кризи. Збільшивши вплив на світовий агропродовольчий ринок, країна матиме можливість підвищувати роль аграрного сектору, стимулювати збільшення інвестицій в АПК нашої країни

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемам, пов'язаним з розвитком аграрного сектору, його місцем на світовому агропродовольчому ринку, присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів. Найбільш значущими серед них є роботи О.М. Бородіної, Т.О. Зінчук, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Скидана, І. Михайлової, Т.О. Остащенко, В.М. Трегобчука, М. Корецького, Б.І. Пасхавера. Ці та інші автори приділяли значну увагу як теоретичному вивченню цього питання, так і практичній реалізації розроблених рекомендацій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі аграрний сектор є локотивом розвитку національної економіки, більше 40% валютної виручки сьогодні потрапляє до країни в результаті діяльності аграрного сектору, Україна займає лідируючі позиції у світі як країна-експортер аграрної продукції [1]. Вступ України до СОТ та євроінтеграційні процеси відкривають для вітчизняних, зокрема, аграрних підприємств, нові ринки збуту, що є передумовою збільшення можливих експортних обсягів. Для кожної країни експорт – важливий чинник економічної системи. Від рівня експортного потенціалу країни – потенційної спроможності і можливості країни експортувати наявні та нарощувати експорт нових виробів, ресурсів і послуг, – значною мірою залежить її місце в системі світового господарства, вплив на загальносвітові процеси, що визначає не лише економічну, а й політичну вагомість країни, авторитет і місце держави в міжнародних відносинах [2, с. 20]. Проте, переважна більшість продукції на агропродовольчому ринку залишається з низькою доданою вартістю, аграрії, особливо агрохолдинги у гонитві за надприбутками, скорочують виробництво низкорентабельних видів продукції, створюючи диспропорції у структурі агровиробництва.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідити основні тенденції розвитку агропродовольчого ринку у зовнішньоекономічній

діяльності України, проаналізувати структуру агропродовольчої продукції, виявити шляхи розвитку агропродовольчого ринку в Україні.

Виклад основного матеріалу. В системі суспільного відтворення ринок виступає як координатор у таких сферах як виробництво, розподіл, обмін та споживання. Академічна наука трактує сутність категорії «ринок» в системі суспільного відтворення як: економічний простір (місце, територіальна зона), на якому відбувається обмін товарів на гроші; система економічних відносин, які складаються в процесі виробництва, обігу і розподілу товарів, а також руху грошових засобів; обмін, процес обміну, система обміну; сфера обміну всередині країни і між країнами, яка пов'язує між собою виробників і споживачів продукції; обмін, організований за законами товарного виробництва і обігу, сукупність відносин товарного обігу; будь-яка група людей, які вступають у ділові відносини і укладають угоди щодо купівлі-продажу будь-якого товару.

Зробивши аналіз вищезгаданих підходів, надаємо перевагу визначенню, в якому ця категорія розглядається як системне поняття, сукупність певних елементів, що формують відповідний спосіб матеріального виробництва. Це поняття об'єднує в собі певне місце, інституту, відносини між фізичними та юридичними особами в процесі здійснення обміну, соціально – економічні процеси.

Тлумачення категорії «аграрний ринок» наведено в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України». Відповідно до п. 2.2 цього закону, аграрний ринок – сукупність правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції [3]. На нашу думку, таке тлумачення є дещо обмеженим, оскільки відображає тільки правий, а не економічний бік досліджуваної категорії. Найбільш вдалим, на нашу думку є розширене визначення аграрного ринку Саблуком П.Т. та Месель-Веселяком В.Я., як сфери взаємодії суб'єктів ринку щодо забезпечення виробництва й вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, засобів виробництва та послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції [4].

Аграрний ринок – складна система економічних відносин та інституційних форм доведення сільськогосподарської та продовольчої продукції до кінцевого споживача за допомогою біржової, оптової, роздрібно торгівлі з використанням логістичних та інформаційних мереж сфери торгівлі сільськогосподарською сировиною, продовольчи-

ми напівфабрикатами і готовою продукцією, які вироблені в країні або ввезені з інших держав.

Агропродовольчому ринку притаманна сукупність властивостей, які кардинально відрізняють його від інших ринків. З одного боку, найбільш важливою його характеристикою є соціальна спрямованість і значимість, стан цього ринку характеризує рівень розвитку суспільства в цілому. З іншого боку, саме кінцеві споживачі продовольства, тобто їхні потреби й можливості, визначають напрями скеровування процесів розвитку агропродовольчого ринку. Нині багато економістів вважають, що аграрний ринок є не тільки сферою товарного обміну чи безпосередньої взаємодії попиту й пропозиції, як це прийнято спрощено трактувати, а й поєднання процесів виробництва та споживання. Тому він має властивості системи, що знаходиться у стані безперервного розвитку [5, с. 5].

Сільське господарство України має значні природні конкурентні переваги, серед яких – величезна площа сільськогосподарських земель, сприятливі природно-кліматичні умови, близькість основних ринків збуту, розвинута транспортна мережа, наявність порівняно дешевих трудових ресурсів тощо. Нині у цьому секторі економіки зайнято понад 3,5 млн осіб (17% зайнятих в Україні), агросектор є суттєвим джерелом валютних надходжень для держави, забезпечуючи 12% загального обсягу ВВП України [6, с. 3]. Частка експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції у загальному експорті товарів і продукції з України зросла з 12,6% у 2005 р. до 40,8% у 2016 р., що свідчить про поглиблення експортної спеціалізації України [7]. А за січень-вересень 2017 року експорт сільськогосподарської продукції збільшився ще на 24,3%, порівняно з відповідним періодом 2016 року, і становив \$ 13,07 млрд, або 41,7% від загального експорту України [8].

За даними Державної служби статистики України виробництво зернових та зернобобових культур зросло за період 1990–2016 рр. на 30% [9]. Тенденція до зростання обсягів виробництва помітна у вирощуванні соняшнику, картоплі та овочевих культур. Протилежна ситуація складається у виробництві цукрового буряку: за досліджуванний період скоротилося на 68%. Також динаміка до скорочення присутня у виробництві плодкових та ягідних культур (скорочення на 31%). Аналіз виробництва основних видів продукції тваринництва за 1990–2016 роки, показав, що майже знищено виробництво вовни – скорочення виробництва на 93%; виробництво м'яса зменшилося на 46,7%, молока – на 57,6%, яєць – на 7,3%, а вовна – на 27732 т [9]. Отже, в Україні протягом 1990–2016 років пропозиція більшості видів сільськогосподарської продукції суттєво знизилася.

Дана тенденція значною мірою обумовлена невисокою прибутковістю виробництва сільськогосподарської продукції, а в галузі тваринництва – її збитковістю. Наразі рентабельним залишається вирощування зерна, насіння соняшнику та овочів відкритого ґрунту; виробництво курятини та яєць. Таким чином, висока кон'юнктурність деяких видів продукції на внутрішньому, а також і зовнішньому ринках, зумовили і певні тенденції розвитку аграрного ринку. Це, в першу чергу, стосується зміни структури посівів основних сільськогосподарських культур в Україні. Важливим чинником скорочення аграрного виробництва є відсутність останні роки державної допомоги фермерству та особистим сільськогосподарським господарствам, низький рівень технічного оснащення виробництва, недоступність кредитів.

Через низьку рентабельність агрохолдинги кардинально скоротили поголів'я худоби, що значно скоротило посіви кормових культур. Унаслідок цього із структури посівних площ зникли багаторічні трави як гарант відновлення родючості ґрунту, а також негативно вплинуло на забезпечення населення України м'ясними та молочними продуктами, призвело до дефіциту білків, браку продуктів тваринного походження у харчовому раціоні населення, що згубно впливає на здоров'я нації. При цьому господарювання експортоорієнтованих агрохолдингів призвело до руйнування агроіоценозу, деградації ґрунтів тощо [10].

Висновки і пропозиції. Аграрні ринки в Україні розвиваються односторонньо, викривлено. Визначальним критерієм розвитку будь-якого аграрного ринку є кон'юнктурність його продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Потреби населення країни майже не враховуються.

Формування ефективного агропродовольчого ринку є складним і багатогранним питанням, яке вимагає вивчення численних взаємопов'язаних проблем, оскільки сучасний агропродовольчий ринок має бути регульованим, інформаційним і соціально орієнтованим. Стратегічними напрямами розвитку зовнішньоекономічної орієнтації аграрного сектору України мають стати підвищення якості продукції та нарощення експортного потенціалу за рахунок диверсифікації товарної пропозиції товарами із високою доданою вартістю [11], що потребує формування потужного мотиваційного механізму до виробництва саме такого роду товару.

Ми вважаємо, що передумовою для ефективного функціонування агропродовольчого ринку є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, особливо фермерства; створення максимально лібералізованого доступу до міжнародних ринків; інвестування галузі сільськогосподарської продукції та модернізація відповідно до міжнародних стандартів якості харчової продукції.

Список літератури:

1. Глава Уряду – аграріям: Агросектор є локомотивом розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Урядовий портал». – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250433700> (дата звернення 10.03.2018). – Назва з екрана.
2. Власенко А. Експортний потенціал АПК України в умовах євроінтеграції / А. Власенко // Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 6-7 квітн. 2017 р. (ЛТЕУ, м. Львів). – Тернопіль: Крок, 2017. – С. 19–21.
3. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

4. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практ. посібник) / [П. Саблук, В. Месель-Веселяк, О. Шпичак та ін.]; За ред. П. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
5. Кирилук Є.М. Аграрний ринок як економічна категорія: сутнісні ознаки й особливості / Є.М. Кирилук // Агросвіт. – 2011. – № 12. – С. 2–10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2011_12_2.
6. Єрмолаєв А. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування [Електронний ресурс] / А. Єрмолаєв, І. Клименко, В. Ємець, С. Таран. – К., 2015. – 27 с. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf>.
7. Український експорт: підсумки I півріччя 2016 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?id=3f40646d-edc8-412a-9db2-cc06ae4335d9>.
8. Експорт агропромислової продукції за 9 місяців перевищив \$ 13 млрд, – Ольга Трофімцева [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/24865>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Ожелевська Т.С. Фермерство в Україні: перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Т.С. Ожелевська, В.Й. Поплавський // Молодий вчений. – 2018. – № 1. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/ru/archive/53/>.
11. Ціхановська В.М. Оцінка стану та основні напрями розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В.М. Ціхановська // Ефективна економіка. – 2016. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

Шестакова П.Ю., Ожелевская Т.С.

Киевский национальный торгово-экономический университет

АГРАРНЫЙ РЫНОК УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Аннотация

В статье дается авторская трактовка понятия «аграрный рынок». Исследованы тенденции развития производства по отдельным группам сельскохозяйственной продукции. Раскрыты причины диспропорций аграрного производства. Акцентировано внимание на негативных последствиях монокультурного производства агрохолдингов. Определены стратегические пути развития аграрного сектора Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: рынок, аграрный рынок, сельскохозяйственная продукция, агрохолдинг.

Shestakova P.Y., Ozhelevskaya T.S.

Kyiv National University of Trade and Economics

AGRICULTURAL MARKET OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary

The article gives an author's interpretation of the concept of «agrarian market». The tendencies of development of production by separate groups of agricultural products are investigated. The causes of agricultural production disproportion are revealed. The attention is focused on the negative effects of monocultural production of agroholdings. The strategic directions of development of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of European integration are determined.

Keywords: market, agrarian market, agricultural products, agroholding.